

Õpetajate järelkasvu tulevik: linnakoolide õpetajad aastal 2040

Üle Eesti tegutsevad koolid väga erinevates tingimustes ning nende edasist arengut määravad võtmetegurid on samuti mõnevõrra erinevad. Õpetajate järelkasvu tulevikku vaagides eristamegi seetõttu kolme eri koolitüüpi: Tallinna ja Tartu koolid, teised linnakoolid ja maakoolid. Käesolev lühiraport esitab tulevikustsenaariumid linnakoolides töötavate õpetajate jaoks aastal 2040.

Stsenaariumide loomisel on keskne küsimus „mis siis, kui ...?“. See tähendab mõtlemist alternatiivsetele võimalikele tulevikuaengutele. Stsenaariumid ei ole lahendused praegustele probleemidele. Nad on tulevikunarratiivid, eesmärgiga mõista, mis saab siis, kui üks või teine trend süveneb. Kui mõni stsenaarium tundub lugejale ehmatav, koguni vastumeelne, siis tasub mõelda, kuidas seda stsenaariumit kaasatoovate trendide (nt koolivõrgu ebaefektiivsus või õpetajate ülekoormus) süvenemist vältida.

Linnakoolides väljaspool Tallinna ja Tartut on koolivõrgu kulukus üks tähtsamaid tegureid, mis mõjutab õpetajate järelkasvu, kuna pooltühjad klassid „seovad“ vajalikust rohkem õpetajaid. Teise keskse tegurina tõusis esile koolides valitsev töökultuur ja selle arendamise võimalused.

Nimetatud kahe võtmeteguri edasiste võimalike arengute kombineerimisel tekkivaid stsenaariumeid esitab joonis 1.

Joonis 1. Linnakoolide õpetajate järelkasvu tulevikustsenaariumid

Allikas: Arenguseire Keskus 2023

Stsenaariumid on valminud Arenguseire Keskuse uurimissuuna „Õpetajate järelkasvu tulevik“ raames. Uurimissuunas käsitleti seniseid trende ja erinevaid võimalikke edasise arengusuundi, samuti põhimõttelisi poliitilisi valikuid õpetajate järelkasvuga seotud küsimustes. Toodi esile kesksed määramatused ja võtmetegurid, millest sõltub õpetajate järelkasv Eestis aastani 2040.

Uurimissuuna materjalid:
www.arenguseire.ee

KARJÄÄRIPÖÖRAJA-ÕPETAJA: õpetajaskonna moodustavad peamiselt teisest ametist tulijad

Riik on tugevasti koolivõrgu korrastamiseks panustanud, võttes nõuks muuta ajast maha jäänud nõukogudeaegne koolivõrk tulevikukindlaks rohevõrguks. Paljudes linnades on kolme pooltühja koolimaja asemel uus ja madalate halduskuludega nn roheline koolimaja, mis on ehitatud nii, et see arvestaks ka laste arvu muutust ajas. Koolidesse on hõlmatud ka muud teenused, nt huviringid, ruume renditakse nädalavahetustel välja seminaride korraldamiseks. Koolidel on võimalik ka ise aktiivselt tulu teenida, sest moodsad koolimajad on linnas atraktiivsed ja meelitavad sinna rohkelt üritusi. Õigupoolest, koolimajad ei ole enam eraldiseisvad hooned, mis esmaspäeva hommikul avatakse ja reede õhtul suletakse, vaid pigem orgaaniliselt integreeritud ülejäänud linnaga.

Koolides on kaasaegne töökultuur, enam ei osteta teistest koolidest õpetajaid üle, sest õpetajad ise ei taha mujale tööle minna. Õpetajad on väärtustatud, mistõttu nad on järjest enam oma ameti saadikud, värvates endale järelkasvu oma koolist, ent tekitades ka paljudes tuttavates huvi õpetajaameti vastu. Kuna õpetajakoolitus on aastaks 2040 rohkem regionaalselt hajutatud ja seda saab paindlikus formaadis omandada, siis on paljudel huvitatutel ka võimalik lihtsamini karjääripöörde teha. Näiteks saab Põlvas töötav pangateller Võrus paiknevas Õpetajate Akadeemias mugavalt õpetajakoolituse läbida. Orissaares elav lapsepuhkusel ema saab Kuressaare Õpetajate Akadeemias end õpetajaks ette valmistada.

Kuna linnades on alternatiivsete ametiõppimise võimaluste vähesus, siis on niisugune karjääripöörde paljude jaoks atraktiivne valik.

Ühtlasi, õpetajakoolituse regionaalne hajutus on taganud ka selle, et kui varem iseloomustas

äärealasid suur kvalifitseerimata õpetajate osakaal, siis nüüd on kvalifikatsiooniga õpetajate osakaal 100% ligi ka äärealade linnades.

Hariduslike erivajaduste kasv ei tekita linnakoolide õpetajatele ebainimlikku töökoormust, sest ka suuremates linnakoolides hoitakse klasside suurust teadlikult mõistlikul piiril. Nii gümnaasiumi- kui ka põhikooliastmel soositakse piirmäärana 20 õpilasega või alla selle klassikomplekte. Kuna õpetajatele on kaasava haridusega toimetulekuks riiklikul tasemel appi toodud haridustehnoloogia, siis on adaptiivsed õppematerjalid, personaliseeritud õppekavad jmt õpetajatel vaid käeulatuses. Õpetajatel on seega võimalik lastele rohkem aega pühendada.

Olulist demograafilise olukorra paranemist ei ole ette näha, ent ka mitte halvenemist. Need lapsevanemad, kes enne kolisid lastele parema hariduse tagamise nimel suurematesse, näiteks Tallinna või Tartu piirkondadesse, hindavad nüüd kohalikke linnakoole. Need õpilased, kes pärast gümnaasiumi lõpetamist kohapeal edasiõppimise võimalusi ei leidnud, valivad nüüd hea meelega õpetajaameti, sest seda saab kodu lähedal omandada.

Karjääripöörjatest õpetajate stsenaarium on linnakoolide ideaalstsenaarium, kus mõned hariduspoliitilised muudatused (rohevõrgu loomine, haridustehnoloogiline kiirendus, õpetajakoolituse hajutamine) toovad positiivsed muutused ka inimeste liikumismustritesse. Tallinn ja Tartu kaotavad oma tõmmet, sest ka väiksemad linnad suudavad olla konkurentsivõimelised nii hariduse kui ka töökohtade osas.

HÜBRIIDÕPETAJA: õpetajaskonna moodustavad veebiõpetajad koos kohalike õpetajatega

Astaks 2040 on ka linnades koolimajad korda tehtud ning nüüd vastab koolivõrk muutustele. Pooltühjad koolimajad on minevik. Paratamatult tähendab see ka koolide arvu vähenemist linnades.

Linnades on HEV õpilaste arv kõrge, ent riiklikult hästi toetatud haridustehnoloogiline võimekus aitab toime tulla. Linnakoolid rakendavad aastal 2040 väga edukalt virtuaalõpet ja selleks on ka suurepärased kohalikud tingimused loodud: klassiruumid on varustatud parima tehnoloogiaga, õpilased õpivad virtuaalklassides, on olemas interaktiivsed õpimaterjalid. Keeleõpe toimub juba aastaid ilma füüsilise õpetajata tänu erinevatele keeleõppeprogrammidele. Linnakooli õpilased õpivad teise võõrkeelena nüüd keeli alates hispaania keelest kuni jaapani keeleni ning usinamatel on põhikooli lõpuks mitte kaks, vaid pigem viis võõrkeelt heal tasemel omandatud.

Linnakoolid rakendavad hübriidõpetajate mudelit, kus füüsilise õpetaja puudus lahendatakse kiiresti tehnoloogiliste võimaluste loomisega. Kui pole inglise keele õpetajat, leitakse õpilas-

tele sobiv keeleõppeprogramm. Kui on puudu füüsikaõpetaja, värvatakse veebiõpetaja Tallinnast, aga kasutatakse ka riiklikult loodud väga head digivaramut, kus on kõikides ainetes olemas asünkroonselt ehk omas tempos õpitav sisu.

Füüsilisi õpetajaid jääb paraku linnakoolidesse järjest vähem ja seda tõukab tagant koolide stagneeruv töökultuur. Noorema generatsiooni ootused töökoha suhtes on aastal 2040 oluliselt kõrgemad kui tänapäeval. Uued õpetajad valivad pärast õpinguid pigem Tallinna ja Tartu koolid, ent endiselt on atraktiivsed ka riigigümnaasiumid, mis on aastaks 2040 kasutusele võtnud uued juhtimismudelid. Paraku teistel koolidel nõnda hästi ei lähe. Seetõttu on linnakoolides füüsiliste õpetajatena peamiselt tööl pikalt õpetajaametis olnud, kes varem või hiljem pensionile suunduvad. Oluline roll on koolides ka abiõpetajatel, kes on pigem toetavas rollis, sel ajal kui lapsed klassiruumis digiõppes toime-tavad. Füüsiliste õpetajate nappus ei soosi kaasaegse töökultuuri tekkimist, seega on koolijuhid ummikseisus.

PENSIONÄR-ÕPETAJA: õpetajaskonna moodustavad terve elu samas koolis õpetanud õpetajad

Pensionär-õpetaja stsenaarium kajastab baasstsenaariumit ehk tänaste olude lineaarset tulevikuprojektsiooni. Linnade koolivõrgus ei ole toimunud muutusi peale selle, et juba aastal 2023 vananenud koolimajad on aastaks 2040 vaatamata mitmele värvikihile üsna kehvast seisus. Paljud koolid, mis enne olid pooltühjad,

on vaid 30% täituvusega. Koolijuhid püüavad üsna edutult värvata õpetajaid tööle 0,13 koormusega – enamat pole võimalik pakkuda. Koolide õpetajaskond koosneb 80–90% kas juba pensionieas olevatest või kooli tagasi kutsutud pensioneerunud õpetajatest, kelle jaoks väikese koormusega töö on pensionilisa.

Selle stsenaariumi kohaselt pole riik suutnud ka haridustehnoloogiliselt koole toetada. Suur osa õppetööst toimub vanamoodsal viisil, ilma digivahendeid rakendamata. Uue põlvkonna laste endi digivõimekus ning info- ja õppimismustrid on üha enam kaugenemas sellest, mida igapäevane koolikeskkond pakub. Koolide töökultuur on drastiliselt erinev Tallinna ja Tartu koolide omast ja suurematest linnadest värvatud õpetajad ei püsi siin aastatki. Kool ei suuda lisahüvede ega töökultuuri osas lihtsalt konkureerida.

AKTIVIST-ÕPETAJA: õpetajaskonna moodustavad aktiivsed linnakodanikud

Aktivist-õpetaja stsenaariumis sõltub linnakoolide õpetajaskond erksamatest kohalikest elanikest ehk kohalikest aktivistidest, kes tahavad, et ka väljaspool suuremaid linnu elu ei hääbuks. Reeglina on tegemist sõpruskondadega, kelle lapsed käivad nendes linnakoolides. Aktivist-õpetaja enda laps on koolis, kus ta õpetab, paljud aktivistid on ka kogudes, mis linna heaolu üle aru peavad. Aktivist-õpetajaid toob linnakoolidesse õpetama reeglina kaks mustrit: esiteks, aktivistid ise on nendest linnadest pärit ning pere loonuna tahavad nad oma lastele rahulikumat, ent siiski linnalist ehk „teenused lähedal“ keskkonda; teiseks, aktivist-õpetajad on maakonnakeskuse mammutkoolide endised õpetajad, kes sealsest ülekoormusest läbipõlenuna otsivad väiksemaid koole ja klasse.

Linnakoolide koolivõrk ei ole aastaks 2040 eriti muutunud, koolimajad on endiselt pooltühjad, ent aktivist-õpetajad koos laste ja lastevanematega panustavad vabatahtlikult koolimajade hubaseks muutumise. Igal aastal uue kooliaasta alguses on näha, kuidas tänu aktivist-õpetajatele on klassiruumi seintele lisandunud värske värvikiht.

Kuigi koolimajad on armetus seisukorras, on töökultuur kaasaegne ja toetav. Aktivistid on

Kuna õpetajakoolitus on tugevasti Tallinna ja Tartusse tsentraliseeritud, siis koonduvadki uued õpetajad pigem nendesse linnadesse. Õigupoolest, teistest linnadest lahkuvad ka lapsed pärast keskkooli lõpetamist ise Tartusse ja Tallinna, sest edasiõppimise võimalusi kodupiirkonnas napib. Mida enam ääremaale linn jääb, seda kehvem perspektiiv.

suutnud ka teistel silmad särama panna ja õpetajad on siin paiksed. Kuigi suuresti sõltub see kõik esiaktivistist ehk koolidirektorist. Kui tema peaks vahetuma, on oht, et vaibub ka aktivist-õpetajate motivatsioon ja nad liiguvad kõrvalasuvasse kooli.

Lisaks koolimajade unarusse jätmisele on Eesti ka haridustehnoloogiliselt mahajääja. Koolide kaasaegsus ja õppesse tehnoloogia integreerimine sõltub just aktivist-õpetajate innukusest. Kuna töökultuur on tugev, siis just see kokkuvõtte ja koostöö mentaliteet päästab õpetajaid läbipõlemisest. Ühiselt jagatakse ja luuakse õppematerjale, arutletakse, kuidas kaasava hariduse raames kõige raskemate kaasustega toime tulla. Õpetamisnippide jagamise seminarid on iganädalased.

Linnakoolide õpetajate järelkasv sõltub suuresti aktivist-õpetajate olemasolust ning kõik koolid ja kõik linnad ei ole siin võrdses seisus. Üldiselt, need linnad ja piirkonnad, kuhu on mingil põhjusel hakanud juurde tulema uusi peresid ja nende sõpruskondi, neil läheb ka koolides järelkasvuga paremini. Kuna õpetajakoolitus on tsentraliseeritud Tallinna ja Tartusse, siis kaugematele linnakoolidele sealt eriti järelkasvu ei tule.

